

Magdalena Natuniewicz

**NOWE ZNALEZISKA ZE STARYCH WYKOPALISK.
 ZABYTKI Z OKRESU WPLYWÓW RZYMSKICH
 W ZBIORACH MUZEUM W ELBLĄGU.**

W zbiorach Muzeum w Elblągu znajduje się bardzo bogata, do tej pory w całości nie opracowana kolekcja zabytków kultury wielbarskiej z okresu wpływów rzymskich¹. Jest ich ponad 350. Materiały te zostały pozyskane w trakcie niemieckich badań, przed drugą wojną światową. Obecnie jedynie dla nielicznej grupy zabytków tego zbioru można ustalić na podstawie muzealnej księgi inwentarzowej pochodzenie z konkretnych stanowisk. Są to przede wszystkim cmentarzyska z Elbląga i okolic. Na terenie Elbląga reprezentowane są przez dwa stanowiska: Elbląg, Pole Nowomiejskie (b. *Elbing, Neustädter Feld*) oraz Elbląg, ul. Moniuszki (b. *Elbing, Scharnhorststrasse*). Część zabytków pochodzi z Zawiszyna (b. *Kogenhöffen*), Rubna Wielkiego (b. *Gross Röbern*) oraz Modrzewiny (b. *Lärchwalde = St. Georgenburderland*), obecnie dzielnica Elbląga. Niestety większość zabytków ze zbioru nie posiada dokładnej lokalizacji. Zostały one wpisane do powojennej księgi inwentarzowej jako: materiały przemieszane z dwóch cmentarzysk, Pola Nowomiejskiego i ulicy Moniuszki, materiały pochodzące z Elbląga, ale brak bliższych danych na temat pochodzenia oraz materiały z miejscowości nieznanej. Niedokładne i wrywkowe informacje rozproszone w niemieckich publikacjach przedwojennych, a w szczególności brak monograficznych opracowań i ilustracji pełnych zespołów grobowych nie pozwalają na przeprowadzenie dla tego zbioru szerszej analizy zarówno źródłoznawczej jak i chronologicznej. Przedstawione poniżej informacje zostały zebrane wyłącznie w oparciu o literaturę.

Losy materiałów

Pierwsze zabytki z przedwojennych badań trafiły do powstałego w 1873 r. Elbląskiego Towarzystwa Starożytności, które było zaczątkiem muzeum. Jego przewodniczącym w 1878 r. był Otto Anger, który jako pierwszy badał cmentarzysko na Polu Nowomiejskim (por. O. Anger 1880). Dzięki niemu Towarzystwo znacznie powiększało swoje zbiory. W ramach wymiany międzymuzealnej kilkadziesiąt zabytków przekazano do Westpreußisches Provinzialmuseum w Gdańsku a także do muzeów w Norymberdze, Germanischen Museum w Berlinie oraz Museum für Völkerkunde (por. R. Dorr 1893; W. Nowakowski 1994). W pierwszych dziesięcioleciach naszego wieku w wyniku prowadzenia coraz większej liczby prac wykopaliskowych kolekcja istniejącego już w tym czasie muzeum znacznie się powiększyła. W 1944 r. działania wojenne doprowadziły do tego, że kierownictwo placówki w Elblągu wywoziło zbiory poza granice miasta między innymi do Kadyń koło Tolkmicka, a także do leśniczówki niedaleko Rekowa (por. J. Antoniewicz 1946). Po zdobyciu miasta przez Armię Czerwoną, budynki

¹ Artykuł ten powstał na podstawie przygotowywanej przez autorkę pracy magisterskiej pod tym samym tytułem, pisanej pod kierunkiem prof. Wojciecha Nowakowskiego w Instytucie Archeologii UW.

w których znajdowały się magazyny muzealne zostały doszczętnie zniszczone. Część zbiorów odnaleziona po 1945 r. została przekazana do muzeum w Gdańsku. Niestety ocalałe zabytki zostały całkowicie przemieszane, a dotycząca ich dokumentacja i metryczki zaginęły. W momencie kiedy po wojnie otwarto ponownie muzeum, jako luźna kolekcja, zasiliły jego zbiory.

W powojennej literaturze kilkakrotnie powoływano się na materiały elbląskie, głównie z Pola Nowomiejskiego. Są to przeważnie prace syntetyczne dotyczące szerszych problemów kultury wielbarskiej (por. R. Wołągiewicz 1974, 1981; K. Godłowski 1970, 1974; R. Madyda 1977; J. Kmiecński 1962; K. Przewoźna 1975; J. Andrzejowski, A. Bursche 1986 i in.). Szczegółowym opracowaniem materiałów znajdujących się w zbiorach Germanisches Nationalmuseum w Norymberdze zajął się Wojciech Nowakowski, który upowszechnił 13 zabytków będących w katalogu tego muzeum. Jednocześnie wymienił kolekcję 19 zabytków znajdujących się w zbiorach berlińskiego Museum für Vor- und Frühgeschichte (por. W. Nowakowski 1994). Wszystkie publikowane przed wojną zespoły grobowe, a także zbiory obecne z cmentarzysk na Polu Nowomiejskim i z ul. Moniuszki w formie katalogowej zebrał Dariusz Krasnodębski (1989).

Opracowanie nie publikowanego dotychczas w całości zbioru zabytków okresu rzymskiego z muzeum w Elblągu może stanowić cenne źródło porównawcze dla badanych obecnie cmentarzysk kultury wielbarskiej, np. w Weklicach (por. J. Okulicz 1992). Może też stanowić dopełnienie luki prac wykopaliskowych sprzed drugiej wojny światowej, które często po niezbyt dokładnych i wrywkowych publikacjach stają się przedmiotem badań archiwalnych i bibliotecznych. Przykładem mogą być tu stanowiska w Krośnie i Wielbarku (por. J. Andrzejowski, A. Bursche 1987). Opracowanie to staje się tym cenniejsze, że strefa Dolnego Powiśla wraz z Wysoczyzną Elbląską stanowiła dla kultury wielbarskiej obszar ciągłości użytkowania cmentarzysk od wczesnego do późnego okresu rzymskiego, a więc przez cały czas występowania jej głównych cech. Znamienna dla tego obszaru jest możliwość prześledzenia rozwoju stylistycznego i chronologicznego wszystkich przewodnich form zabytków charakterystycznych dla kultury wielbarskiej (por. R. Wołągiewicz 1981)

ELBLĄG, POLE NOWOMIEJSKIE (*Elbing. Neustädter Feld*)

Cmentarzysko badane przez Otto Angera w latach 1876-1880. Niestety nie zachowała się dokumentacja polowa tych wykopalisk. Anger podsumował swoje badania przedstawiając szkielety stanowiska, opisy kilkunastu zespołów grobowych i ilustracje z pojedynczymi zabytkami w „Zeitschrift für Ethnologie” w 1880 r. (por. O. Anger 1880). W latach 1884-1887 badaniami na Polu Nowomiejskim kierował prof. Robert Dorr. Wyniki tych ostatnich prac terenowych opublikował w 1894 r. w „Uebersicht über die prähistorischen Funde im Stadt- und Landkreise Elbing”. Jest to podsumowanie badań oraz zestawienia uwzględniające wszystkie znalezione przedmioty, jednak bez jakichkolwiek ilustracji zabytków (por. R. Dorr 1894). Kolejne informacje o znaleziskach z Pola Nowomiejskiego opublikował Dorr w 1903 r. w „Führer durch die Sammlungen des Städtisches Museums zu Elbing”, gdzie przedstawił krótkie opisy kilkudziesięciu zabytków oraz sposób ich eksponowania (por. R. Dorr 1903). Pojedyncze znaleziska, a także zwarte zespoły grobowe z Pola Nowomiejskiego - największej badanej wówczas nekropoli - były wymieniane w większości syntetycznych publikacji przedwojennych dotyczących między innymi terenów Pomorza Wschodniego (por. E. Blume 1912; W. Gaerte 1929; R. Schindler 1940; O. Almgren 1923).

Obecnie w Muzeum w Elblągu znajduje się 47 przedmiotów pochodzących z Pola Nowomiejskiego: 20 zapinek brązowych i ich fragmentów, 8 brązowych sprzączek do pasa, 4 bran-

solety brązowe, 3 igły brązowe, 6 grzebieni rogowych zachowanych we fragmentach, 1 paciorek szklany, 2 przęśliki gliniane, 3 fragmenty brązowych okuć. Wśród tych zabytków godnymi uwagi są następujące przedmioty:

- brązowa zapinka oczkowata serii głównej, III grupa, typ A51, dł. 5,1 cm, zachowana bez igły, datowanie faza B2b, (37/85)² (tabl. I: 1)
- brązowa zapinka oczkowata serii pruskiej, III grupa, typ A61, dł. 5,7 cm, zdobiona trzema parami oczek na nóżce, górna część kabłąka wraz z główką nie zachowała się, datowanie B2a, (36/87) (tabl. I: 2)
- brązowa zapinka kapturkowa, II grupa, typ A41, dł. 4,3 cm, zdobiona na kabłąku trzema równoległymi liniami w tym dwie poprzecznym karbowaniem, podobnie na końcu nóżki, pomiędzy liniami występują trójkąty, z których każdy u dołu dodatkowo posiada koncentrację trzech kółek, pod grzebykiem zdobienie w postaci rzędu 5 kółek, zachowana bez sprężyny i igły, datowanie B2/C1 (39/100) (tabl. I: 3)
- brązowa zapinka kapturkowa, II grupa, typ A40, dł. 4,3 cm, silnie skorodowana, zdobiona na kabłąku trzema rzędami równoległych linii, zachowana bez sprężyny i igły, datowanie B2/C1 (39/94) (tabl. I: 4)
- brązowa zapinka z pierścieniami z nacinanego drutu i z podwiniętą nóżką, VI grupa 1 seria, zbliżona do typu A167, dł. 6,5 cm, na kabłąku zapinki zachowała się stopiona duża bryłka srebra, zachowana bez sprężyny, datowanie C1-C2, (181/478) (tabl. I: 5)
- brązowa zapinka z grzebykiem na główce, V grupa, 7 seria, zbliżona do typu A110 dł. 4,6 cm, zachowana bez igły, datowanie B2, (36/79) (tabl. I: 6)
- sprzączka brązowa z półokrągłą ramą i prostokątną skuwką opatrzoną w dwa nity, grupa D, typ 17 wg R. Madydy-Legutko, dł. ośki wraz z guzkami 3,2 cm, szer. 3,7 cm, datowanie B2/C1-C1 (43/133) (tabl. I: 7)
- sprzączka brązowa z półokrągłą ramą i prostokątną skuwką zakończoną ozdobnym profilowaniem, końce ramy zdobione nacięciami, grupa D, typ 17 wg R. Madydy-Legutko, szer. 4,2 cm, datowanie B2/C1 -C1 (146/375) (tabl. I: 8)

ELBLĄG, UL. MONIUSZKI (*Elbing, Scharnhorststrasse*)

Badania tego cmentarzyska prowadził w latach 1935 - 1939 ówczesny dyrektor muzeum w Elblągu Bruno Ehrlich, a do 1940 r. jeszcze 51 grobów zostało odkopanych przez dr. Neugebauera (por. Gothiskandza 1941, s. 98). Rezultaty prac terenowych publikowane były przez Ehrlicha, m. in. w „Elbinger Jahrbuch”, „Germanen Erbe”, „Westpreussische Zeitung” (1936, 1937, 1939). Większą monografię cmentarzyska stanowi praca Wernera Neugebauera (1938), w której oprócz opisów kilku zwartych zespołów grobowych są plany grobów, a także fotografie z wykopalisk. Cennym zestawieniem tej publikacji jest lista ówczasnie zarejestrowanych cmentarzysk i osad rzymskich z terenu Elbląga i okolic.

Obecnie w zbiorach muzeum znajduje się 29 przedmiotów. Są to: 2 zapinki brązowe, 2 pierścionki brązowe, 11 przęślików glinianych, 1 bransoleta brązowa, 2 fragmenty sprzączek brązowych, 2 fragmenty grzebieni rogowych, 6 paciorków bursztynowych oraz 3 fragmenty niecharakterystycznych przedmiotów brązowych. Do najbardziej ciekawych zabytków z ul. Moniuszki należą:

² Przy opisach zabytków podano w nawiasach obok każdego z nich w kolejności numer inwentarzowy i numer katalogowy muzeum w Elblągu

- brązowa zapinka oczkowata serii głównej, III grupa typ A60, dł. 7,6 cm, złamana w połowie, na kabłąku zdobiona poprzecznym karbowaniem, a na nóżce dwoma parami oczek i liniami rytmami, zachowana bez igły, datowanie B2a, (198/548) (tabl. II: 1)
- zapinka brązowa z podwiniętą nóżką i długim guzkiem na główce, grupa VI seria 1, zbliżona do typu A161/162, dł. 5,5 cm, kabłąk wygięty kolankowato o przekroju trójkątnym, zdobiony nacięciami u góry i z każdej strony owinięcia z drutu, datowanie C1-C2, (198/549) (tabl. II: 2)
- połowa brązowej bransolety żmijowatej, typ IIIB wg T. Wójcika, dł. mierzona po obw. 12 cm, szer. główki 1,9 cm, wykonana z cienkiej taśmy o przekroju wypukłym w części środkowej, kabłąk posiada charakterystyczne przewężenie, datowanie B2/C1 (198/550), (tabl. II: 3)
- brązowa prostokątna skuwka sprzączki wraz z ośką i dwoma nitami, dł. ośki 3,7 cm, brak ramy uniemożliwia scharakteryzowanie typu i datowanie (154/390) (tabl. II: 4)

MODRZEWINA (*Lärchwalde*)

Niewielkie cmentarzysko ciepłopalne odkryte w miejscu wybierania piasku, częściowo przebadane przez Roberta Dorra w 1887 r. Wśród znalezisk wymienia dwie całe popielnice i ich fragmenty oraz zabytki metalowe: 7 brązowych zapinek z podwiniętą nóżką, 3 brązowe sprzączki do pasa, 1 brązowe zakończenie rzemienia, 2 fragmenty srebrnych szerokich bransolet z półkuliście uformowanymi zakończeniami (prawdopodobnie żmijowate), a także 3 przęśliki, 1 fragment szkła, 1 fragment tarczowatego paciorka bursztynowego oraz kilka fragmentów grzebieni rogowych. Niestety jamy grobowe zostały zniszczone przez wybieranie piasku, a zawartość popielnic przemieszana co uniemożliwiło wyróżnienie zwartych zespołów grobowych (por. R. Dorr 1894).

W zbiorach Muzeum znajdują się 2 sprzączki brązowe oraz brązowy łącznik do pasa. Być może są to dwie z trzech sprzączek wymienionych przez Dorra. Pierwsza z nich posiada półokrągłą ramę i prostokątną skuwkę i można ją przypisać do grupy D, typ 17 wg R. Madydy-Legutko, dł. ośki wraz z guzkami 3,5 cm, szer. 3,8 cm. Sprzączka jest silnie skorodowana, a po wewnętrznej stronie posiada zachowany kawałek tkaniny. Ten typ datowany jest na fazę B2/C1-C1 (147/376) (tabl. II: 5). Kolejna sprzączka również z półokrągłą ramą i prostokątną skuwką. Podobnie jak poprzednia charakterystyczna jest dla grupy D, typ 17 wg R. Madydy-Legutko, dł. ośki 3 cm, szer. 4,2 cm, posiada ramę o przekroju płasko wypukłym, datowanie B2/C1-C1 (147/377) (tabl. II: 6). Ostatnim zabytkiem jest brązowy łącznik do pasa, dł. ośki wraz z guzkami 2,9 cm, szer. 3,5 cm, zachowany w postaci dwóch skuwek połączonych ośką, w tym jedna składa się tylko z pojedynczej płytki, gdyż druga nie zachowała się, skuwki łączono dwoma nitami po których pozostały otwory (147/378) (tabl. II: 7)

ZAWISZYN (*Kogenhöffen*)

Znane w literaturze jako cmentarzysko płaskie z wczesnej epoki żelaza (por. R. Dorr 1903, B. Ehrlich 1921/22). Dotychczas nie natrafiłam w niemieckich publikacjach z przed drugiej wojny światowej na jakiegokolwiek wzmianki świadczące o istnieniu w Zawiszynie cmentarzyska z okresu rzymskiego. Wszystkie niżej wymienione przedmioty z kolekcji elbląskiej znajdowały się w jednym pudełku, jednak nie stanowi to wystarczających podstaw do uznania ich za zbiór jednoczasowy. W wypadku tych najmniej charakterystycznych przedmiotów brązowych można przypuszczać, iż pochodzą one z wczesnej epoki żelaza. Okresowi wpływów rzymskich z całą pewnością można przypisać zapinkę brązową z podwiniętą nóżką i z pierście-

niami z nacinanego drutu i facetowanym kabłąkiem, VI grupa 1 seria, zbliżona do typu A167, dł. 4,7 cm, zachowaną bez igły i sprężyny, datowanie C1 (162/403) (tabl. III: 9). Kolejny zabytek to zapinka brązowa z podwiniętą nóżką, VI grupa, 1 seria, zbliżona do typu A161/162, dł. 5,5 cm, kabłąk o przekroju trójkątnym, podwinięcie nóżki nie zachowało się, datowanie C1, (162/402) (tabl. III: 10). Ostatnim egzemplarzem bez wątplenia datowanym na okres rzymski jest zapinka brązowa z wysoką pochewką, VII grupa, 1 seria, zbliżona do typu 201, dł. 3,4 cm, sprężyna zachowana osobno, datowanie C1 (162/404) (tabl. III: 11). Wśród tych przedmiotów za ewentualnie współczesne kulturze wielbarskiej można uznać okucie brązowe łączone dwoma nitami, dł. 2,3 cm, szer. 1 cm, (162/406) (tabl. III: 8). Pozostałe zabytki pochodzące z Zawiszyna to:

- dwa przepalone fragmenty przedmiotu brązowego o przekroju okrągłym, prawdopodobnie bransolety, (162/406) (tabl. III: 3, 4)
- dwa zwinięte druciki brązowe, jeden o przekroju okrągłym, drugi tor dowany, (162/407) (tabl. III: 5,6)
- fragment brązowego pręta o przekroju okrągłym, z jednej strony złamany, dł. 5,8 cm, (162/405) (tabl. III: 7)

RUBNO WIELKIE (*Gross Röbern*)

Odkrycia z Rubna Wielkiego były jedynie wzmiankowane w literaturze przedwojennej. W 1921 r. odkryto przypadkowo w zwirowni 3 szkieletowe groby z wyposażeniem, w skład którego wchodziły brązowe bransolety i zapinki oraz uszkodzony grzebień kościany (por. B. Ehrlich 1921/22).

Obecnie w Muzeum w Elblągu znajdują się 2 zapinki brązowe pochodzące z tej miejscowości. Pierwsza to brązowa zapinka oczkowata, serii pruskiej, III grupa, typ A60, dł. 6,9 cm, zdobiona na kabłąku poprzecznym karbowaniem, na nóżce trzema parami oczek, datowanie B2, (68/175) (tabl. III: 1). Druga to brązowa zapinka, V grupy, zbliżona do typu 114, dł. 5,8 cm, kabłąk esowaty, zdobiona na końcu nóżki grzebykiem i długim facetowanym guzkiem, sprężyna zamknięta w cylindrze, datowanie B2, (239/665) (tabl. III: 2)

ELBLĄG, POLE NOWOMIEJSKIE - UL. MONIUSZKI (materiały przemieszane)

W katalogu muzeum odnotowano 109 przedmiotów: 55 zapinek brązowych i srebrnych oraz ich fragmenty, 30 bransolet brązowych i ich fragmentów, 8 brązowych sprzączek, 10 przęślików glinianych, 1 fragment srebrnego naszyjnika, 2 pręty brązowe, 1 grzebień rogowy, 2 igły brązowe oraz kolię paciorków szklanych i bursztynowych (ok. 100 szt.). Wśród tych zabytków najbardziej charakterystycznymi są:

- brązowa zapinka oczkowata serii głównej, III grupa, typ A 51, dł. 5,8 cm, zdobiona na główce parą oczek, datowanie B1 (37/84) (tabl. IV: 1)
- brązowa zapinka oczkowata serii pruskiej, III grupa, typ A60, dł. 7,7 cm, zdobiona na kabłąku poprzecznym karbowaniem, a na nóżce trzema parami oczek, zachowana bez igły, datowanie B2, (37/80) (tabl. IV: 2)
- brązowa zapinka oczkowata serii pruskiej, III grupa, typ A61, dł. 7,4 cm, zdobiona na kabłąku poprzecznym karbowaniem, a na nóżce trzema parami oczek, zachowana bez igły, datowanie B2a (37/82) (tabl. IV: 3)
- brązowa zapinka kapturkowa, II grupa, typ A 41, dł. 3,5 cm, zdobiona na kabłąku liniami z poprzecznym karbowaniem oraz trójkątami z kółeczkami, grzebyk zdobiony zygzakowatą linią, zachowana bez igły i sprężyny, datowanie B2/C1, (36/72) (tabl. IV: 4)

- brązowa zapinka kapturkowa, II grupa, typ A40, dł. 4,2 cm, kabłąk, grzebyk i nóżka zdobione liniami z poprzecznym karbowaniem, datowanie B2/C1, (1/3) (tabl. IV: 5)
- brązowa zapinka kapturkowa, II grupa, typ A41, dł. 3,5 cm, główka, kabłąk, grzebyk i nóżka zdobiona liniami poprzecznym karbowaniem, datowanie B2/C1, (36/75) (tabl. IV: 6)
- brązowa zapinka kapturkowa, II grupa, typ A41, dł. 4,2 cm, kabłąk, grzebyk i nóżka zdobione liniami z poprzecznym karbowaniem, datowanie B2/C1, (1/2) (tabl. IV: 7)
- brązowa zapinka kapturkowa, II grupa, typ A38, dł. 3,8 cm, kabłąk zdobiony trzema podwójnymi liniami rytymi, pod grzebykiem zdobienie w postaci poprzecznego karbowania, datowanie B2b, (36/77) (tabl. IV: 8)
- brązowa zapinka kapturkowa, II grupa, typ A41, dł. 3,8 cm, zdobiona na kabłąku liniami rytymi i trójkątami pomiędzy nimi, zapinka jest uszkodzona: górna część kabłąka wraz z główką zostały złamane, datowanie B2/C1, (40/103) (tabl. IV: 9)
- zapinka brązowa, zbliżona do typu A41, ale nie posiada kapturków, jednocześnie na zapince nie zachowały się ślady, które świadczyłyby o ich istnieniu, dł. 3,8 cm, (39/97) (tabl. IV: 10)
- zapinka brązowa, V grupa, seria 8, typ 128, dł. 3,2 cm, datowanie B2c - B2/C1 (1/6) (tabl. IV: 11)
- zapinka brązowa, V grupa, 1 seria, typ A95, dł. 4,4 cm, na grzebyku przy główce zachowały się fragmenty srebrnej wytłaczanej folii, brak igły, datowanie B2/C1 (36/78) (tabl. V: 1)
- zapinka brązowa, II grupa, zbliżona do typu A39, dł. 4,6 cm, masywna zapinka z grzebykiem na kabłąku i sprężyną zamkniętą w cylindrze, zdobiona na kabłąku liniami rytymi i kółeczkami, nad i pod grzebykiem linią z poprzecznym karbowaniem, pochewka skuta nitem, prawdopodobnie po naprawie, datowanie B2, (39/92) (tabl. V: 2)
- zapinka brązowa z grzebykiem na główce, V grupa, 8 seria, typ A126, dł. 3,3 cm, dość masywna, zachowana bez sprężyny, datowanie B2c - B2/C1, (36/68) (tabl. V: 3)
- zapinka brązowa z wysoką pochewką, VII grupa, 1 seria, dł. 4,2 cm., zachowana bez sprężyny i igły, datowanie B2/C1-C1, (52/147) (tabl. V: 4)
- srebrna zapinka z wysoką pochewką, VII grupa, 1 seria, dł. 3,2 cm, zachowana bez sprężyny i igły, datowanie C1, (52/152) (tabl. V: 5)
- brązowa zapinka kuszowata z podwiniętą nóżką i martwą sprężyną, VI grupa, 1 seria, typ A168, dł. 5,2 cm, datowanie C1a, (3/12) (tabl. V: 6)
- fragment brązowej bransolety żmijowatej, typ I wg T. Wójcika, dł. mierzona po obw. 7,2 cm, kabłąk o przekroju owalnym zdobiony czterema rzędami puncowań w formie jodełki, datowanie B2, (42/122) (tabl. V: 7)
- brązowa bransoleta żmijowata, typ IIA wg T. Wójcika, śred. 8,3 cm, kabłąk wykonany z grubej taśmy o przekroju lekko wypukłym, bez zdobień, datowanie B2- B2/C1, (41/114) (tabl. V: 8)
- brązowa sprzączka z półokrągłą ramą i prostokątną skuwką, grupa D wg R. Madydy-Legutko dł. ośki wraz z guzkami 3,6 cm, szer. 5,5 cm, rama o przekroju płasko-wypukłym, facetowanym, u nasady zdobiona nacięciami, podobnie kolec, datowanie B2/C1-C1, (2/8) (tabl. V: 9)

ELBLĄG, BRAK BLIŻSZYCH DANYCH

Pod tym hasłem w elbląskim muzeum zinwentaryzowano 110 przedmiotów i ich fragmentów: 70 zapinek brązowych i srebrnych oraz ich fragmentów, 7 fragmenty bransolet brązowych i srebrnych, 4 fragmenty sprzączek brązowych, 8 przęślików glinianych, 7 brązowych końcówek pasa, 3 paciorki szklane, 1 paciorek bursztynowy, 2 igły brązowe, 3 grzebienie rogowe oraz 5 fragmentów niecharakterystycznych przedmiotów brązowych, w tym druciki bryłki stopionego brązu i blaszki brązowe. W poniższym zestawieniu wymienione są tylko najciekawsze zabytki:

- brązowa zapinka oczkowata serii pruskiej, III grupa, typ A61, dł. 7,5 cm, zdobiona na kabłąku poprzecznym karbowaniem, a na nóżce trzema parami oczek, silnie skorodowana, zachowana bez igły, datowanie B2a, (117/323) (tabl. VI: 1)
- brązowa zapinka oczkowata serii głównej, III grupa, typ A50, dł. 5,8 cm, zdobiona na główce parą oczek, na kabłąku poprzecznym karbowaniem, datowanie B1, (117/322) (tabl. VI: 2)
- brązowa zapinka oczkowata serii pruskiej, III grupa, typ A57, dł. 7,8 cm, zdobiona na główce parą oczek, na kabłąku poprzecznym karbowaniem, a na nóżce dwiema parami oczek, datowanie B2, (117/321) (tabl. VI: 3)
- brązowa zapinka kapturkowa, II grupa, typ A41, dł. 4,1 cm, zdobiona na kabłąku liniami rytymi i trójkątami pomiędzy nimi, datowanie B2/C1, (131/347) (tabl. VI: 4)
- brązowa zapinka kapturkowa, II grupa, typ A41, dł. 4,2 cm, zdobiona na kabłąku liniami rytymi z poprzecznym karbowaniem i trójkątami pomiędzy nimi, datowanie B2/C1, (131/344) (tabl. VI: 5)
- brązowa zapinka kapturkowa, II grupa, typ A40, dł. 4,4 cm, zdobiona na kabłąku liniami rytymi, na grzebyku i nóżce poprzecznym karbowaniem, datowanie B2/C1, (131/145) (tabl. VI: 6)
- brązowa zapinka kuszowata z podwiniętą nóżką, VI grupa, 1 seria, zbliżona do typu A161/162, dł. 5,3 cm, końce sprężyny i główka zdobione guzkami, datowanie C1, (118/326) (tabl. VI: 7)
- fragment srebrnej bransolety żmijowatej, typ V wg T. Wójcika, dł. 5,5 cm, szer. główki 3,3 cm, zdobiony liniami z poprzecznym karbowaniem i liniami falistymi, fragment pochodzi zapewne od szerokiej wielozwojowej bransolety, datowanie C1, (124/336) (tabl. VI: 8)
- nadtopiony fragment srebrnej bransolety żmijowatej, typ V wg T. Wójcika, dł. 5,3 cm, zdobiony czterema liniami z poprzecznym karbowaniem, fragment pochodzi zapewne od szerokiej wielozwojowej bransolety, datowanie C1, (124/366) (tabl. VI: 9)

MIEJSCOWOŚĆ NIEZNANA

Muzeum w Elblągu posiada 43 zabytki pochodzące z miejscowości nieznanymi: 18 zapinek brązowych i ich fragmenty, 13 bransolet brązowych, 7 brązowych zakończeń pasa, 3 sprzączki brązowe, 2 przęśliki gliniane. Wśród nich na uwagę zasługują poniższe egzemplarze:

- brązowa zapinka oczkowata serii pruskiej, III grupa, typ A61, dł. 8 cm, zdobiona na kabłąku linią falistą, a na nóżce trzema parami oczek, datowanie B2a, (107/272) (tabl. VII: 1)
- brązowa zapinka kapturkowa, II grupa, typ A41, dł. 3,3 cm, zdobiona na kabłąku liniami poprzecznie karbowanymi i trójkątami pomiędzy nimi, pod każdym z trójkątów znajduje się wybite kółko, podobnie pod grzebykiem jest wybita para kótek, datowanie B2/C1, (156/394) (tabl. VII: 2)

- brązowa zapinka z podwiniętą nóżką i guzkiem na główce, VI grupa, 1 seria, dł. 5,6 cm, zachowana bez sprężyny i igły, górna i dolna część kabłąka i górna nóżki zdobione trzema poprzecznymi nacięciami, datowanie C1, (110/294) (tabl. VII: 3)
- brązowa sprzączka z półokrągłą ramą i prostokątną skuwką, grupa D, typ 17 wg R. Madydy-Legutko, dł. ośki wraz z guzkami 3,6 cm, szer. 3,5 cm, rama o przekroju płasko wypukłym, facetowanym, datowanie B2/C1-C1, (44/134) (tabl. VII: 4)
- brązowa zapinka z podwiniętą nóżką, VI grupa, 1 seria, typ A 162, dł. 7 cm, kabłąk ukształtowany kolankowato, zachowana bez igły i sprężyny, na nóżce ślad po naprawie w postaci otworu, który służył zapewne do zamocowania druciku owiniętego wokół kabłąka, datowanie B2/C1-C1, (232/646) (tabl. VII: 5)
- fragment brązowej bransolety żmijowatej, typ IIA lub IIB wg T. Wójcika, dł. mierzona po obw. 9,3 cm, kabłąk o przekroju daszkowatym zdobiony liniami z poprzecznymi nacięciami, z przewężeniem, datowanie B2-B2/C1, (108/285) (tabl. VII: 6)
- fragment brązowej bransolety żmijowatej, typ IIIB wg T. Wójcika, dł. mierzona po obw. 10 cm, kabłąk wykonany z taśmy, zdobiony czterema liniami karbowanymi, datowanie B2/C1, (108/277) (tabl. VII: 7)
- brązowa bransoleta żmijowata, typ IIIB wg T. Wójcika, śred. 8,1 cm, kabłąk wykonany z taśmy,
- zdobiony czterema liniami karbowanymi, datowanie B2/C1, (146/379) (tabl. VII: 8)

Magdalena Natuniewicz (stud.)

Institut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego

ul. Żwirki i Wigury 97/99, 02-089 Warszawa

Literatura:

Almgren O.

1923 *Studien über nordeuropäische Fibelformen der ersten nachchristlichen Jahrhunderte mit Berücksichtigung der provinzialrömischen Formen und südrussischen*, Leipzig.

Andrzejowski J., Bursche A.

1986 *Stan i potrzeby badań nad okresem rzymskim na wschód od dolnej Wisły*, [w:] Stan i potrzeby badań nad młodszym okresem przedrzymskim i okresem wpływów rzymskich w Polsce, Kraków, s. 319-342;

1987 *Archeologia biblioteczna. Cmentarzyska kultury wielbarskiej w Krośnie st. 1 i w Wielbarku, woj. Elbląskie*, [w:] Badania archeologiczne w woj. elbląskim w latach 1980-83, Malbork, s. 233-277.

Anger O.

1880 *Das gemischte Gräberfeld auf dem Neustädter Felde bei Elbing*, Zeitschrift für Ethnologie, t. 12, s. 106-125.

Antoniewicz J.

1946 *Stan zachowania zbiorów prehistorycznych na Warmii, ptn. Mazurach i dolnym Powiśle*, Z Otchłani Wieków, t. 15, z. 11-12, s. 92-96.

Blume E.

1912 *Die germanischen Stämme zwischen Oder und Passarge zur römischen Kaiserzeit*, t. I, Mannus-Bibliothek t. 8.

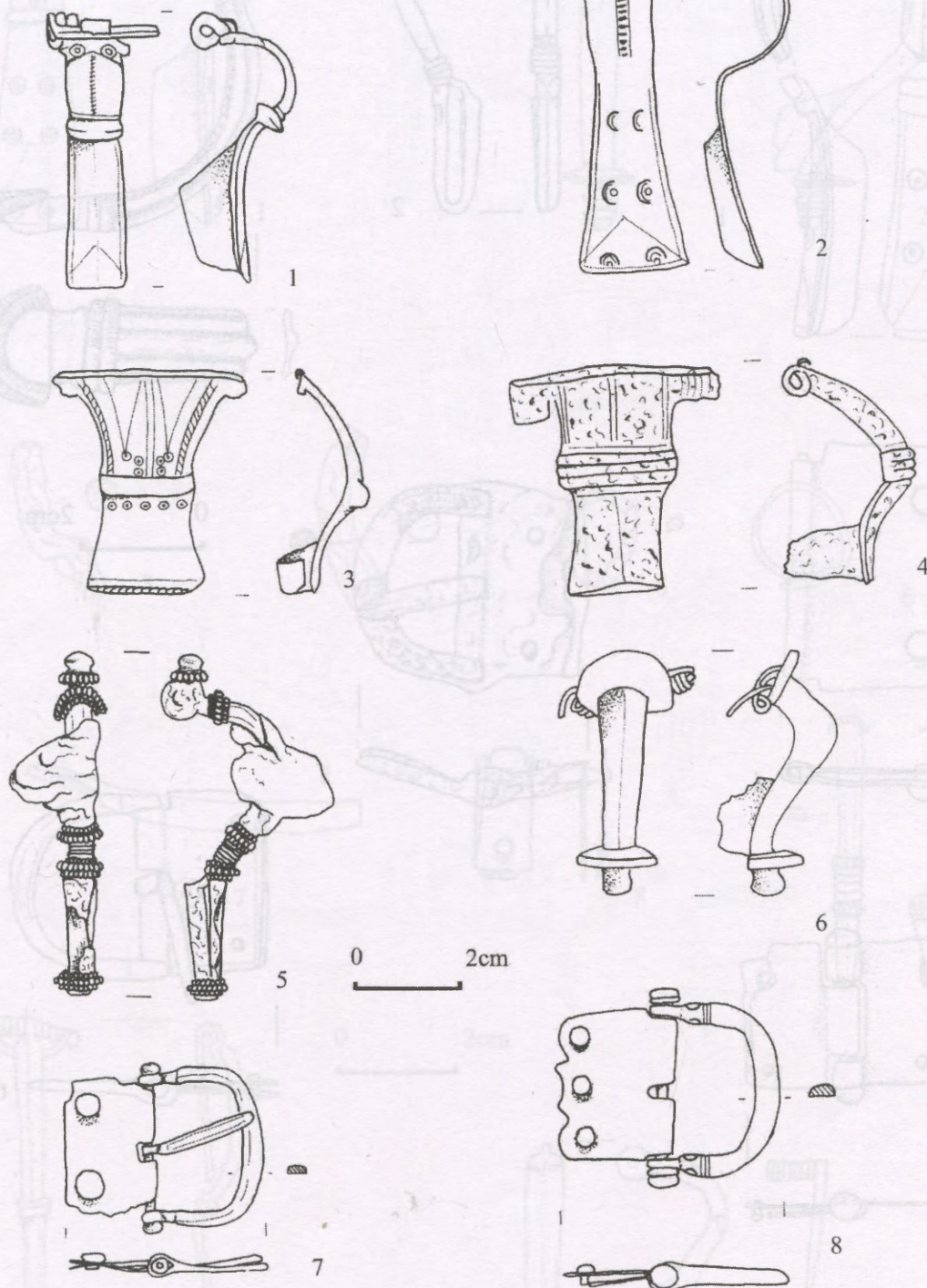

- 1915 *Die germanischen Stämme zwischen Oder und Passarge zur römischen Kaiserzeit*, t. II, Mannus-Bibliothek, t. 14.
- Dorr R.
1889 *Bericht über die Tätigkeit der Elbinger Alterthumsgesellschaft im Vereinsjahr 1887/1888*, Schriften der Naturforschenden Gesellschaft in Danzig, Bd. 17, H. 2, Danzig, s.143-156.
1894 *Uebersicht über die prähistorischen Funde im Stadt- und Landkreide Elbing*, Elbing.
1903 *Führer durch die Sammlungen des Städtisches Museums zu Elbing*, Elbing.
- Ehrlich B.
1921/22 *Bericht über die Tätigkeit der Elbinger Alterthumsgesellschaft im Vereinsjahre 1919/20 und 1920/21*, Elbinger Jahrbuch, H. 2.
1936 *Ausgrabungen in den Randgebieten der Stadt Elbing*, Elbinger Jahrbuch, H. 12/13;
1937 *Germanen und Altpreußen auf dem Boden Elbings. Die Scharnhorststrasse als vorgeschichtliches Siedlungsgebiet*, Germanen Erbe, 2 Jahrg., H. 9/10, s. 268-276.
1939 *Neue Ausgrabungen in der Scharnhorststrasse*, Westpreussische Zeitung, nr 257, z 3. s. 11.
- Gaerte W.
1929 *Urgeschichte Ostpreussens*, Königsberg.
- Godłowski K.
1970 *The Chronology of the Late Roman and Early Migration Periods in Central Europe*, Zeszyty Naukowe UJ, Prace Archeologiczne, t. CCXVII, z. 11, Kraków.
1971 *Chronologia okresu późnorzymskiego i wczesnego okresu wędrówek ludów w Polsce północno-wschodniej*, Rocznik Białostocki, t. XII, s. 9-109.
- Gothiskandza
1941 *Neueingänge und Fundnachrichten im Berichtsjahr 1940*, H. 3, Danzig, s. 98.
- Jaskanis J.
1996 *Cecele. Ein Gräberfeld der Wielbark - Kultur in Ostpolen*, Monumenta Archaeologica Barbarica, Tomus II, Kraków.
- Kmieciński J.
1962 *Zagadnienie tzw. kultury gocko-gepickiej na Pomorzu Wschodnim w okresie wczesnorzymskim*, Acta Archaeologica Lodziensia, nr 11, Łódź.
- Krasnodębski D.
1989 *Dwa cmentarzyska kultury wielbarskiej z terenu Elbląga*, maszynopis pracy magisterskiej w bibliotece Instytutu Archeologii UW.
- Madyda R.
1977 *Sprzączki i okucia pasa na ziemiach polskich w okresie rzymskim*, Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne, t. IV, s. 351-411.
- Madyda-Legutko R.
1986 *Die Gürtelschnallen der Römischen Kaiserzeit und der frühen Völkerwanderungszeit im mitteleuropäischen Barbaricum*, BAR International, Series 360, Oxford.
- Neugebauer W.
1937 *Ein wikingisches Gräberfeld in Elbing*, Nachrichtenblatt für deutsche Vorzeit, 13 Jahrg., H. 1, Leipzig, s. 54-58.
1938 *Ein gotisch-gepidisches Gräberfeld in Elbing - Scharnhorststrasse*, Elbinger Jahrbuch, H. 15, s. 104-114.

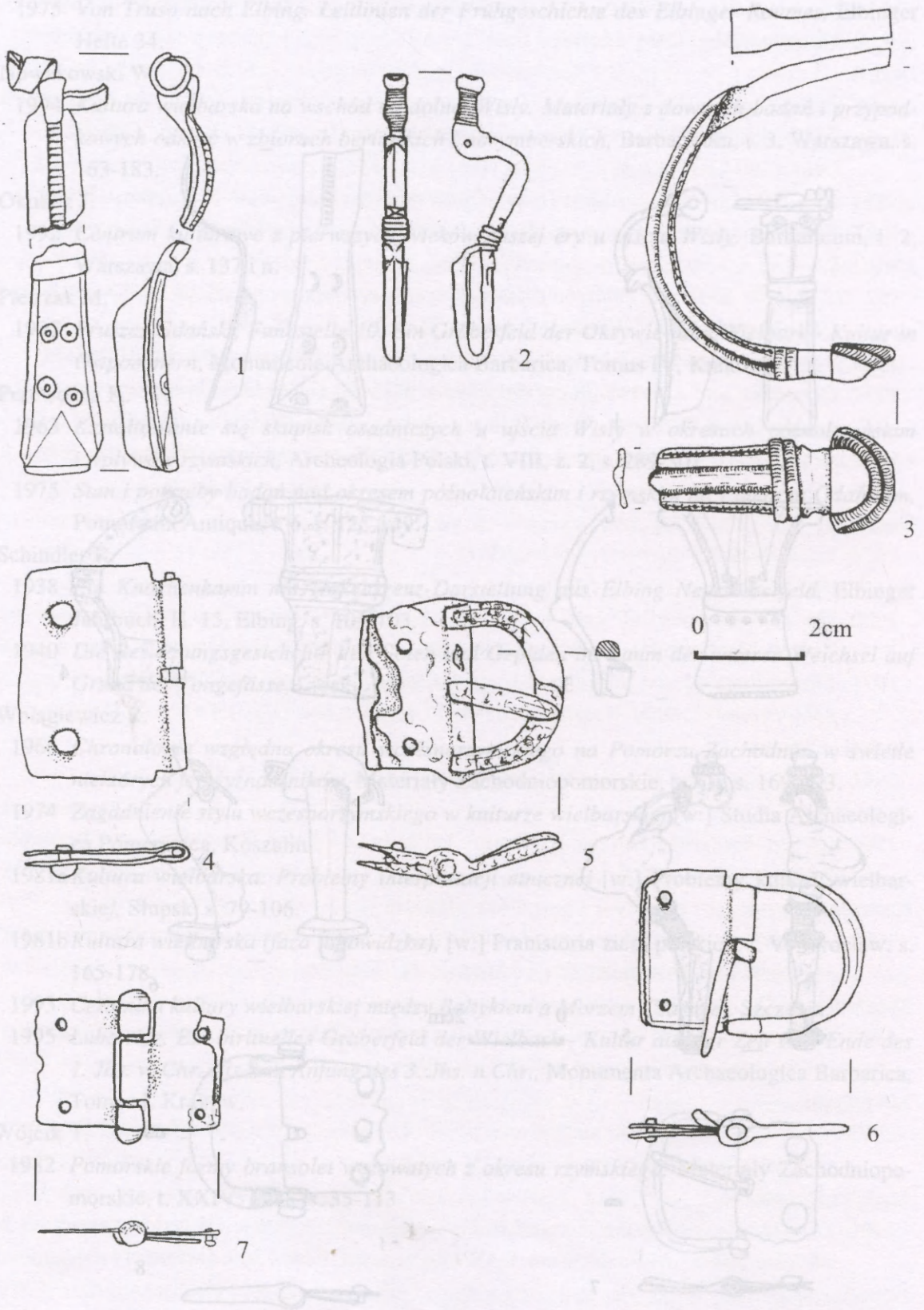
- 1975 *Von Truso nach Elbing. Leitlinien der Frühgeschichte des Elbinger Raumes*, Elbinger Hefte 34.
- Nowakowski W.
- 1994 *Kultura wielbarska na wschód od dolnej Wisły. Materiały z dawnych badań i przypadkowych odkryć w zbiorach berlińskich i norymberskich*, Barbaricum, t. 3, Warszawa, s. 163-183.
- Okulicz J.
- 1992 *Centrum kulturowe z pierwszych wieków naszej ery u ujścia Wisły*, Barbaricum, t. 2, Warszawa, s. 137 i n.
- Pietrzak M.
- 1997 *Pruszcz Gdański, Fundstelle 10. Ein Gräberfeld der Oksywie- und Wielbark - Kultur in Ostpommern*, Monumenta Archaeologica Barbarica, Tomus IV, Kraków.
- Przewoźna K.
- 1963 *Kształtowanie się skupisk osadniczych u ujścia Wisły w okresach późnolateńskim i wpływów rzymskich*, Archeologia Polski, t. VIII, z. 2, s. 289-301.
- 1975 *Stan i potrzeby badań nad okresem późnolateńskim i rzymskim na Pomorzu Gdańskim, Pomorania Antiqua*, t. 6, s. 125-149.
- Schindler R.
- 1938 *Ein Knochenkamm mit Hakenkreuz-Darstellung aus Elbing Neustädterfeld*, Elbinger Jahrbuch, H. 15, Elbing, s. 101-103.
- 1940 *Die Besiedlungsgeschichte der Goten und Gepiden im Raum der unteren Weichsel auf Grund der Tongefässe*, Lipsk.
- Wołagiewicz R.
- 1966 *Chronologia względna okresu wczesnorzymskiego na Pomorzu Zachodnim w świetle niektórych jej wyznaczników*, Materiały Zachodniopomorskie, t. XII, s. 169-193.
- 1974 *Zagadnienie stylu wczesnorzymskiego w kulturze wielbarskiej*, [w:] *Studia Archaeologica Pomeranica*, Koszalin.
- 1981a *Kultura wielbarska. Problemy interpretacji etnicznej* [w:] *Problemy kultury wielbarskiej*, Słupsk, s. 79-106.
- 1981b *Kultura wielbarska (faza lubowidzka)*, [w:] *Prahistoria ziem polskich*, t. V, Wrocław, s. 165-178
- 1993 *Ceramika kultury wielbarskiej między Bałtykiem a Morzem Czarnym*, Szczecin.
- 1995 *Lubowidz. Ein birituelles Gräberfeld der Wielbark - Kultur aus der Zeit vom Ende des 1. Jhs. v. Chr. Bis zum Anfang des 3. Jhs. n. Chr.*, Monumenta Archaeologica Barbarica, Tomus I, Kraków.
- Wójcik T.
- 1982 *Pomorskie formy bransolet węzowatych z okresu rzymskiego*, Materiały Zachodniopomorskie, t. XXIV: 1978, s. 35-113

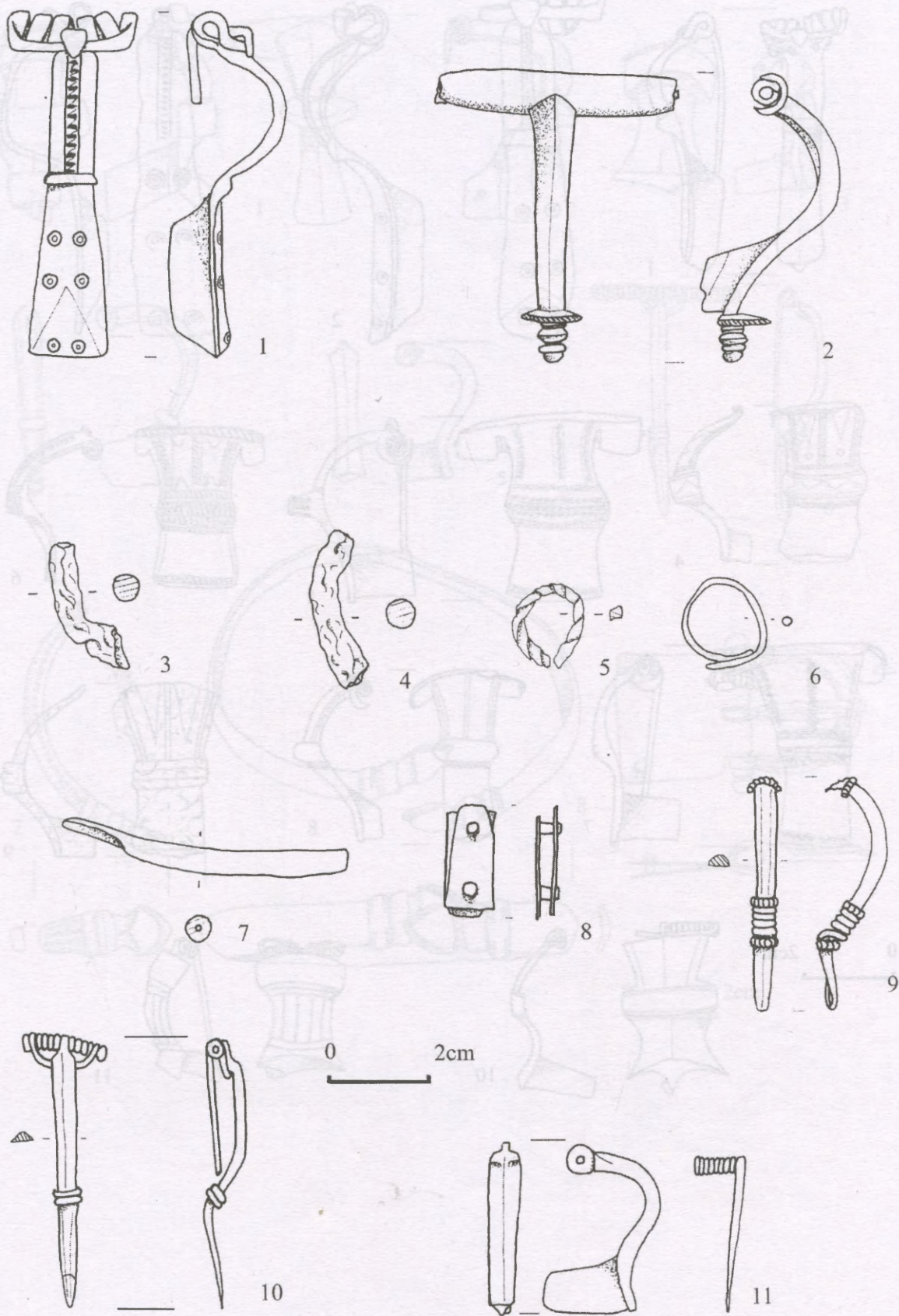
Tablica I. Elbląg, Pole Nowomiejskie.

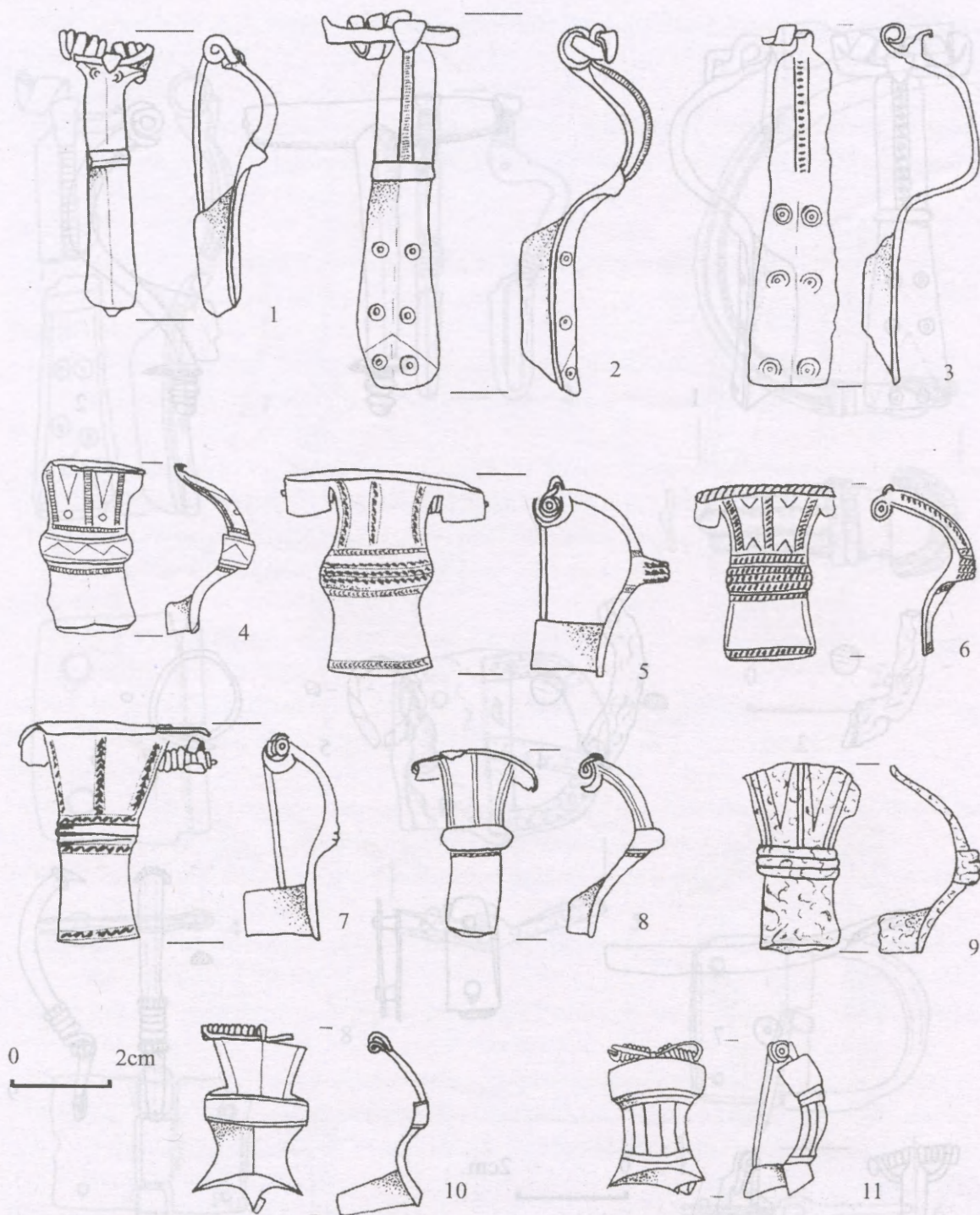
Tablica II. Elbląg, ul. Moniuszki (1-4); Modrzewina (5-7).

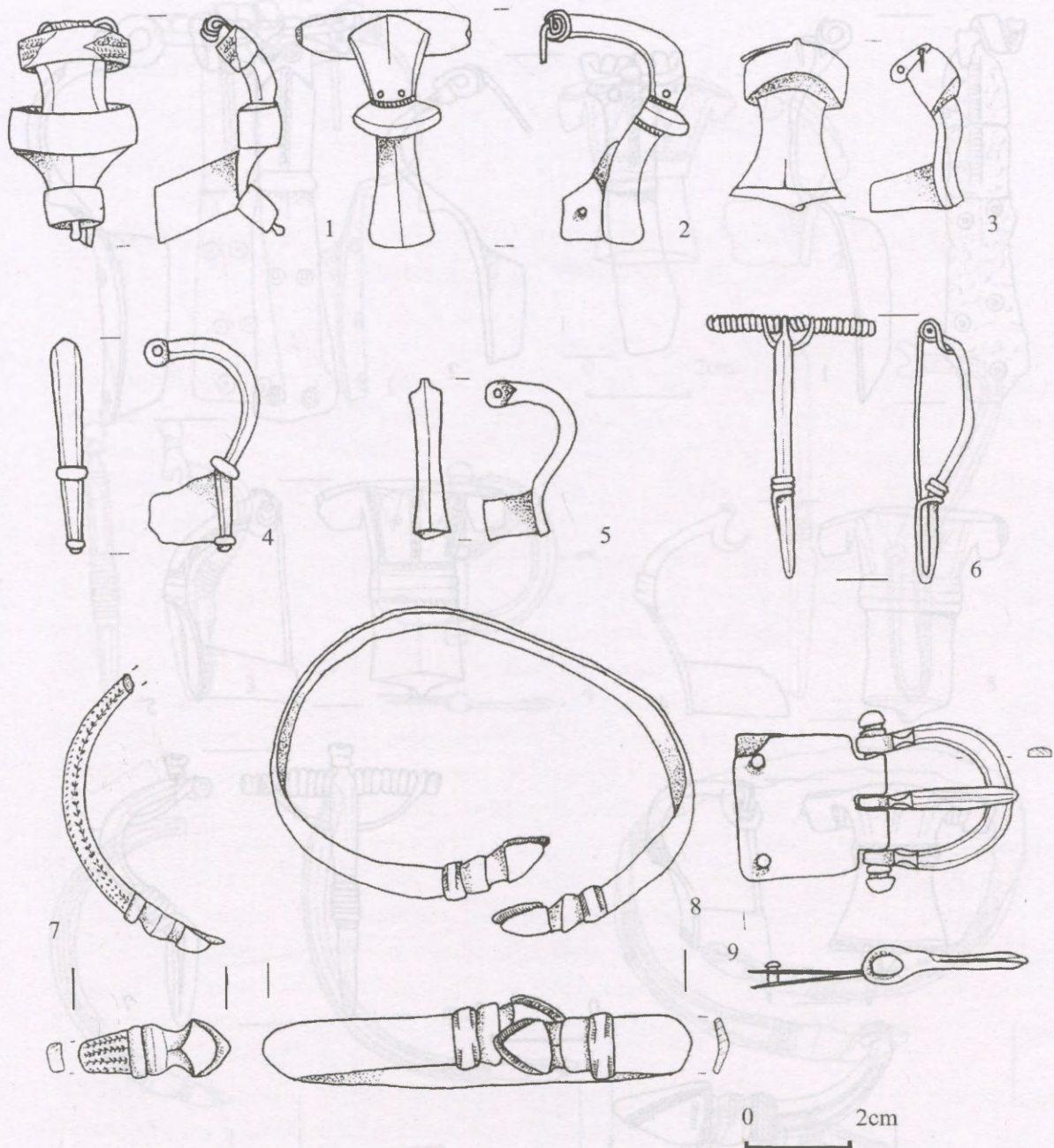
Tablica III. Rubno Wielkie (1-2); Zawiszyn (3-11).

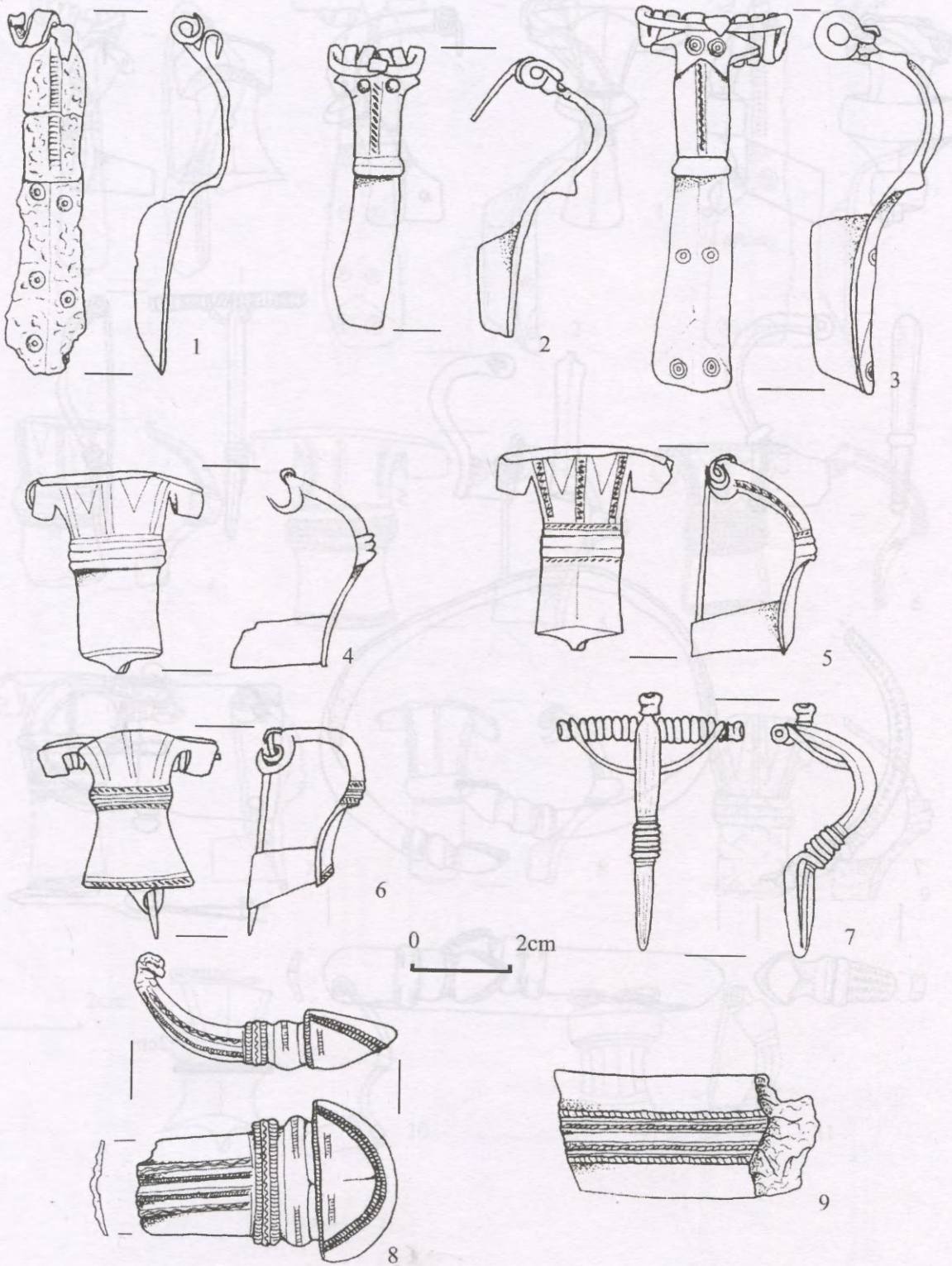
Tablica IV. Elbląg, Pole Nowomiejskie lub ul. Moniuszki.

Tablica V. Elbląg, Pole Nowomiejskie lub ul. Moniuszki.

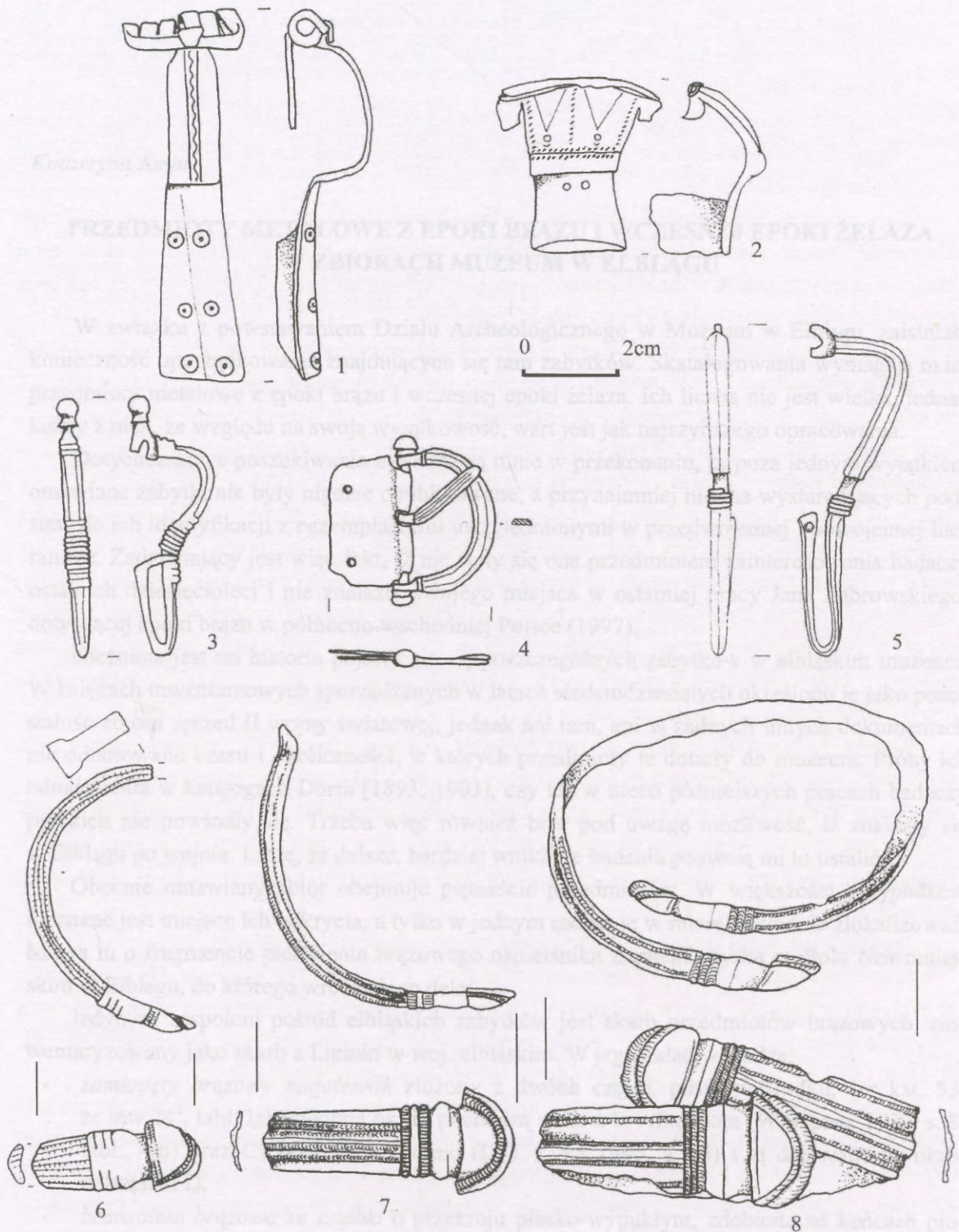

Tablica VI. Elbląg, brak bliższych danych.

OSTRODA - 15.17.X.1999

Tablica VII. Miejscowość nieznana, woj. elbląskie.